

STAMLER ÁBEL

POMONA LIGETÉBEN

Ambrus Lajos Nagy almáskönyvéről

A kéthelyi Aranykalász Mezőgazdasági Termelőszövetkezetet 1960-ban alapították, ennek esett áldozatul az – atyai barátom elmondása szerint – ezt megelőzően paradicsomi állapotban leledző Baglas, vagy Baglyas is, a Kéthelyi hegy és a Marcali-hát talán legismertebb része. Hegyi szomszédom itt született, itt is nőtt fel, a Baglason. 40-50 család élt ezen a hegyen, ami a Hunyadi grófok országszerte híres vörös és rizling borának is szülőhelye volt. Kis paraszt- és présházak, szőlők és gyümölcsfák, virágoskertek borították a hegyet. Egyfajta zárványként élte túl ez a táj – mint megannyi más – a második világháborút és az azt követő borzalmakat. Az emberek pedig át- és túléltek. A szőlők és gyümölcsösök a tájba illeszkedve, a fenntarthatóság ma divatos közhelyéről mit sem tudva egy olyan természetközeli gazdálkodásba épültek, amely a természeti és az isteni renddel való összhangot tekintette feladatának – ha sokszor kimondatlanul, netán tudattalanul is. Mindennek a puha diktatúra vetett véget. A TSZ lánctalpas kocsival dúlta fel a földeket, kiszaggatta a 100-150 éves gyümölcsfák gyökereit, örökre eltüntetve őket a föld színéről, s kitörölve sokszor még emléküket is, sok idősebb lakó házát egyszerűen felgyújtották, a családok lekényszerültek a hegyről. A tájban és a tájjal való lét lehetősége megszűnt. Elképzelni sem tudjuk, hogy milyen tudás veszett ki ennek az életformának az eltűnésével. Ki tudja, hány olyan gyümölcsfa veszett el, ami fajtájának utolsó képviselője volt? S eltűnt velük a tudás is, hogy melyik gyümölcs pontosan mire való, melyiket illik aszalni, melyikből pálinkát, melyikből lekvárt főzni. Mint minden nadrágos ember tudja: olyan, hogy körtepálinka (így!) nincs. Atyai barátom elmondása szerint a kitűnő pálinkát itt csakis Tüskés körtéből főzték.

A fenti történettel csupán arra próbálok eggyel több indokot felhozni, hogy miért is jelentős vállalás és vállalkozás Ambrus Lajos kötete, a *Nagy almáskönyv*. Indokolni, mert úgy tűnik, hogy – sajnos – még mindig szükséges. Ambrus évtizedek óta gyűjti, kutatja és őrzi fáradhatatlanul a Kárpát-medence elfeledett, kivesző gyümölcsészeti és szőlészeti tudását. 1996-os, *Szókalauz* című kötete itt fekszik asztalomon, már az ebben olvasható, és korábban folyóiratokban részben megjelent írásokból is egyértelmű, hogy merre tovább: a táj, a kert, a Kertország, a Paradicsom földi visszfénye felé. Mert szerzőnk szerint „a kert a tisztánlátás és bölcsesség színtere, a régieket megemelve a Paradicsom előképe, az univerzalitás teljes és tiszta megnyilatkozása” (Györffy Ákos interjúja. *Mandiner*, 2019. december 22.). S a *Szókalauz*t követték a szőlőhegyi könyvek, a *Lugas* kötetei, *A somlai*, a szerzőtársakkal közösen írt bor- és borvidék-történeti, gasztronómiai kiadványok.

A *Nagy almáskönyv* az elmúlt évtizedek kutatómunkájának összegzése, és semmiképpen sem lenne illő, ha elhallgatnám, hogy a könyv mellett egy másik, nem kevésbé valós megnyilvánulási forma a Tündéerkert mozgalom, amelyben Ambrus Kovács Gyula pomológussal és Szarvas József színművésszel alkot tri-



Magyar tányéralma
(Zigány Zoltánné alkotása)

umvirátust, hogy a Kárpát-medence különböző vidékein élő, sokszor autodidakta gyümölcsészeknek és érdeklődő, a helyi kultúrát utódaiknak megőrizni kívánó embereknek nyújtsanak segítséget. Mostanra, mintegy 600 tündérvirágzik szerte Nagy-Magyarországon.

Kötetének elején egyfajta invokációként Pomonát, a gyümölcsök római istennőjét hívja segítségül Ambrus. Pomonát, akinek papja, a *Flamen Pomonalis* a kisebb *flamenek*, a *flamines minores* közé tartozott. Pontosabb azonban, ha Pomonára erdei nimfaként utalunk, akinek jelképe a metszőkés, férje pedig az etruszk eredetű Vertumnus, az évek és évszakok változásának, valamint a kerteknek és a gyümölcsfáknak az istene. Mindezt csak azért tartom fontosnak megjegyezni, hogy lássuk, a látszólag nagyon is földhözragadt pomológia a földön állva igenis felfelé, az ég felé tekint, ahogy a gyümölcsfák maguk is teszik, hiszen, miként maga a szerző írja, „a gyümölcs (szőlő, alma) nem csak piaci áru, nem csupán vásárra szánt gazdasági »termék« és árucikk. Nem csupán botanika, geológia, nem csak talajtan, klíma, éghajlat, gasztronómia összessége – lélek is.” (Ne feledjük, hogy a vegetatív lélekről, vagy a lélek vegetatív részéről, s ezáltal a növényvel való rokonságunkról nagyon is sokat tudtak őseink.) Ha jól értjük, a növény s a gyümölcs bizonyos értelemben a hamvasi Hagyományhoz kapcsolódik, valamiképpen a Hagyomány által létrehozott kulturális szféra része. S ez Ambrus munkásságának egyik fő mozgatórugója is, érzésem szerint, mert minden írásának háttérében van valami, ami efelé mutat. Éppen ez a „probléma” munkálkodásával egyesek szerint, amint egyik méltatója megfogalmazta: „Aki a modernitásból nem tud kitekinteni, nem képes a súlyos környezeti gondok valódi gyökerét meglátni, sem megoldásuk biztos alapját kínálni, nem veszi észre, vagy nem veszi komolyan, hogy a gondolkodás és a szemlélet elfajultsága minden külső-belső baj végső oka. Ráadásul Ambrus a múlt értékeit tárja elénk, és haladáshívő kortársaink zöme számára ez megbocsáthatatlan: »Nem korszerű« – mondják ki a megsemmisítőnek szánt végzést.” (Murányi Tibor írása. *Magyar Hüperión*, X. évf. 1. sz. 2022 tavasz-nyár.)

Mostani kötetének mintegy fele szól kifejezetten az almáról és az őshonos almafajtákról, második felében más, nem kevésbé fontos gyümölcsök kapnak főszerepet, így például a berkenye, a körte, a szeder, a cseresznye, valamint a „földművészet” általában. Persze amikor az adott gyümölcstről szól, akkor valójában „szenvedelmes kertész” őseink tudását és világlátását közvetíti felénk, nehézfejű utódaik felé, akik többet ülnek a klaviatúra előtt, mint kellene, virtuálisan rettegve és rettegtetve a klímaváltozástól és a természet folyamatos pusztulásától. A fentiek ellenében munkálkodni azonban elég nehéz virtuálisan. Régi gyümölcsnek dicséreti című esszéjében írja Ambrus, hogy az ősök „úgy intézték, hogy május végétől a csípős derek beálltaig legyen mit szedniük a gyöngye utódoknak.” Valóban, rettegő kortársunk is jobban tenné, ha az ökológiai tudatosság jegyében inkább a fajtaválasztékra és megőrzésére figyelne oda (a biodiverzitás jegyében), s a mi tájfajta gyümölcsünket enné tavasztól tavaszig, így tán nem a legközelebbi szupermarketben szerezné be a különböző, több ezer kilométert is utazó gyümölcsöket, mint a mangó és társai.

Két vendégszöveget is találunk, Szávai Márton *Székely gyümölcs Etéd és Énlaka térségében*, valamint Kovács Gyula *Göcsej gyümölcészete* című írásait, melyek Ambrus írásaival és a kompilatori buzgóságában összegyűjtött pomológiai kincsesbánya szövegeivel egy nagy narratívában szervesülnek, aminek lényege szerint Magyarország egykor *terra benedicta*, áldott föld volt. A *Nagy almáskönyv*ben elsősorban, de nem kizárólag azon fajtákkal foglalkozik szerzőnk, amelyekről még rendelkezünk valamilyen gyakorlati ismerettel. A kötet tehát egyúttal gyakorlati kézikönyv, amire a kerttel rendelkező embernek szüksége van, ha komolyan veszi magát és feladatát.

Az illusztrációk valóban illusztrálnak, és nem pusztán díszítőelemek. Ambrus gyűjtése e tekintetben is elképesztő, mely több száz évet és több száz kötetet, adatbázisok egész sorát öleli fel; különösen érdekes találatot részemről az amerikai nemzeti mezőgazdasági könyvtár Pomological Watercolor Collection című gyűjteményének magyar almáiról és egyéb gyümölcsseiről készült festmények jelentettek – melyek persze megjelentek már szerzőnk szerkesztésében a Kortárs Kiadó 2018-as évre nyomott naptárában. Nem kevésbé csodálatosak Kesselyák Rita festményei. A kötet albumszerűsége önmagában is megrendítő, ha arra gondolunk, hogy majdnem teljesen eltűnt az a tudás, aminek még képzőművészeti megjelenítése is ilyen gazdag volt valaha.

Talán szerény hozzájárulás, mégis idemásolom egy hetvenes években gyűjtött néprajzi dokumentumból a Baglas alma- és körtefajtáit. Hátha valakinek eszébe jut belőlük visszahozni a hegyre egy-egy csemetét, hogy ha kicsiben is, de mindannyiunk meglégedésére legalább ennyiben visszatérjünk ahhoz a tájhoz s abba a tájba, ami évszázadokig meghatározta életünket. Almák: Piros-fehér pogácsa alma, Kecskecsöcsű alma, Kanadai renet, Bóralma, Tökalma, Batul, Jonatán, Húsvéti rozmaring, Delicesesz, Starking, London peppin, Arany parmen, Szentiványi alma. Körték: Héber körte, Kálmán körte, Cukorkörte, Fügekörte, Árpáskörte, Búzaérőkörte, Szegfűkörte, Téli körte, Császárkörte, Vajkörte, Sándor körte, Pergamenkörte, Nagyasszonykörte.

A fentiek azért is fontosak, mert ha hihetünk a niklai remetének, a meglégedés úgylis „Csendes szalmafüdél alatt/ A víg pásztori kor gyermeki közt lakik;/A természet ölébe dől,/Annak nyújtja kezét s mennyei csókjait.”

(Ambrus Lajos: *Nagy almáskönyv*. Kortárs Könyvkiadó–Kaszás Attila Kulturális Hagyatékkörző Egyesület, Budapest–Viszák, 2022, 416. oldal.)